

ORTAÇAĞ İSLAM SERAMİĞİNDE BİBLO OYUNCAKLAR

Mezahir AVŞAR¹, Lale AVŞAR²

ÖZET

Günümüzde oyuncak denildiğine akla gelen ilk düşünceler çocuk sağlığı, doğal ve sağlığa zarar vermeyen malzeme, tehlikesiz form ve kullanım şekli, albenili görünüm ve yapıdır. Günümüz şartlar tüm bu talepleri karşılayabilecek nitelikte zengin malzeme türüne ve teknolojiye sahiptir. Oysa yüzyıllar öncesi oyuncaklar için kullanılan en sağlam malzemelerden biri kil olmuştur. Eski Mısır, Hitit, Antik Yunan çağlarından günümüze ulaşan oyuncak bebekler, atlar, savaş arabaları gibi nesnelere bu türden üretimin az sayıda sağlam kalabilen örnekleridir. Benzer nesnelere Ortaçağ İslam coğrafyasında da yapıldığı ortaya çıkan buluntulardan anlaşılmıştır. Bunlar, bir dönem son derece yaygın olan malzeme ve tekniklerle üretilerek, ortaya çıktıkları bölgelerin bir takım sosyal ve kültürel nitelikleri barındırmaktadır.

Makalede, bu dönemin seramik biblo-oyuncakları araştırılmış, yapım ve süsleme tatbik edilen teknikler incelenmiş, kullanım şekli yönünde bazı tahminler ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, İslam seramiği, seramik biblo, oyuncaklar

¹ Prof., Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Seramik Tasarım Bölümü, mezhahiravsar(at)yahoo.com

² Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Seramik Tasarım Bölümü,, lale_avsar(at)hotmail.com

TRINKET TOYS IN MEDIEVAL ISLAMIC CERAMICS

ABSTRACT

Today toys that comes to mind firstly issues child health, natural materials that damageless to health, safe forms and use, attractive appearance and ergonomic design. Modern technology is wealth that can meet all these demands. However, clay has become one of the most strong material centuries ago. Extant Dolls, Horses, Chariots are a few examples that remain in the production of this kind from Ancient Egyptian, Hittite, Ancient Greek Era. According to surviving findings, similar objects are also made medieval Islamic geography. These produced with common materials and techniques in their age, reflect ethnographic characteristics, lifestyle and clothing in the region in which they occur as well as shed light on some cultural traditions. This article researched Ceramic-Trinket Toys in that period, examined the applied techniques in the construction and decoration, put forward some estimates based on the form and size in terms of usage.

Key words: Medieval Islamic ceramics, ceramic trinkets and toys

Tarih öncesi çağlardan itibaren seramik, taş, mermer ve stuko gibi çeşitli malzemelerden yapılan heykel biblo geleneğinin günümüzde de devam ettiği görülür. Yer kabuğunda en yaygın mineral bileşimi olan doğal killerin insan sağlığı için değeri çağdaş bilim tarafından tespit edilmiş olsa da, seramiğin diğer yapay malzemelerle rekabette ön sıralarda durmadığı kesindir. Bu durum seramik heykelcik imalatının eskilere göre çok daha sınırlı kapsamda yürütülmesine neden olmaktadır. Tarihi olanların bir kısmı müze vitrinlerini süslerken diğerleri çağdaş iç mekân düzenlemelerinde rağbet görmeğe devam eder (Anonim, 2009: 196, 226, 232, 234). Bir zaman oyuncak olarak kullanılanlar ise gündelik yaşamımızdan neredeyse tamamen kaldırılmış gözüküyorlar. Bildiride Ortaçağ İslam sanatında seramik heykelcik yapımı mercek altına alınarak niteliği, amacı ve çeşitleri araştırılmağa çalışılmış, bunların arasında oyuncak olarak kullanılmış olabileceklerin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Ortaçağ İslam seramik sanatında üçboyutlu heykel şeklinde yapılan bibloların incelenmesi bunların Selçuklu çağında diğer dönemlere göre çok daha büyük talep gördüğünü ve buna göre yaygın üretildiğini ortaya koymaktadır (Gibson, 2009: 39-50). Sırlı ve sırsız olmak üzere yapıldıklarından dolayı alt zaman çizgisini kesin belirlemek zordur. Lakin teknolojik açıdan daha yüksek niteliğe sahip olan sırlı üretimi, bu konuyu doktora tezinde işleyen Melani Gibson 1150-1250 yıllarına, dolayısıyla Selçuklu dönemine dayandırmaktadır (2010, YDT).

İslam kültüründe Selçuklu Döneminin Avrupa sanatında İtalya Rönesans'ı gibi önem taşıdığı kuşkusuzdur. Bu çağda tüm sanat dallarında yaşanan ve adeta mükemmelliğe ulaşma çabası üstlenen hızlı ve kapsamlı gelişmeler, bilim adamları tarafından fark edilerek çeşitli şekillerde belirtilmektedir. İslam sanat bilimi duayenlerinden Robert Hillenbrand bu dönemin özelliğini Ortaçağ İslam sanatında “son büyük mayalandırma” olarak tanımlamış ve ortaya çıkan “yenilikçi gücün” etkin mevcudiyetinden söz etmiştir (2005: 113). Selçuklu çağının bu yüksek değerinin temelinde duran etken Türkmen kabilelerin, Yakın Doğu coğrafyasına getirdikleri Bozkır kültür birikimi olmalıdır ki bunu Hillenbrand kendisi de “step geleneği Müslüman dünyaya sızmıştır” şeklinde ifade eder (2005: 88). Fakat belli geleneksel görüşlerin sosyal bilimlerde oluşturduğu kıstaslar bu konu üzerine fazla gidilmesini engellediği için, tanımlamaların büyük ihtiyatla ve hep aksi düşüncelere de ihtimal bırakacak şekilde sunulmasını öngörür. Bir taraftan Selçuklu öncesi İran'da dikkate değer eserlerin günümüze ulaşmadığını itiraf eden, Selçuklu çağının daha öncesi ve daha sonrası İslam dünyasıyla “çarpıcı tezat” teşkil ettiğini söyleyen yazarımız, diğer taraftan ise bu sanatta “Türk unsuru bulmak zordur” demektedir (2005: 90, 94). Bu çelişkili iddiaları çözmek için ise “Türklerin katalizör rolü” üstlendiği düşüncesi ortaya atılmaktadır (2005: 113).

Kaynaklar

Ainy, Lutfia (1980). The Central Asian Art of Avicenna Epoch. Dushanbe: İrfon.

Alyılmaz, Çengiz (2005). Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu, Ankara, Kurmay Yayınları.

Anonim (2009). Victoria ve Albert Müzesi'nden Dünya Seramiğinin Başyapıtları, İstanbul: Pera Müzesi Yayını.

Arık, Oluş (1982). İslam Sanatında Türkler: The Turkish Contribution to Islamic Arts,. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Belli, Oktay (2003). Kırgızisyan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller Syone Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan. İstanbul: Mart Matbaacılık.

Bilici, Sema (2010). "Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan Port Saint Symeon Seramikleri ve Ortaçağ'da Doğu Akdeniz Seramik Üslubu", XII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu 15-17 Ekim 2008, Bildiriler Kitabı, İzmir. 2010, s. 365-373.

Demirkent, Isın (1997) Haçlı Seferleri, İstanbul: Dünya Aktüel.

Ekhtiar, Maryam (2012). "Shah Mat! (Checkmate!)", Associate Curator, Department of Islamic Art in Metropolitan Museum, April 4, 2012, E-kaynak (<http://www.metmuseum.org/exhibitions/listings/2011/the-game-of-kings-medieval-ivory-chessmen-from-the-isle-of-lewis/exhibition-blog/game-of-kings/blog/shah-mat>)

Esin, Emel (1972). "Burkan ve Mani dinleri çevresinde Türk sanatı (Doğu Türkistan'dan Kansu'ya)", Türk Kültürü El Kitabı- İslamiyetten Önceki Türk sanatı Hakkında Araştırmalar, Cild 2, Kıs. 1a, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Gibson, Melanie (2009). "The Enigmatic Figure: Ceramic Sculpture from Iran and Syria c. 1150-1250", Transactions of the Oriental Ceramics Society, Volume 73, pp. 39-50.

Gibson, Melanie (2010). "Takiik and Timthal: a study of glazes a ceramics sculpture from İnan and Syria in 12th-13th centuries", SOAS, London University, 2010, YDT.

Hillenbrand, Robert (2005), İslam Sanatı ve Mimarlığı, (çeviren: Çiğdem Kafesođlu), İstanbul: Homer Kitabevi.

İskenderzade, Lale (2010). Anadolu Selçuklu Saray Çinilerinde İnsan Figürü, SÜ SBE, YDT.

Kuban, Dođan (2008). Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı. İstanbul: YKY.

Lane, Arthur (1938). "Medieval finds at Al Mina in North Syria", Archaeologia (Second Series), Volume 87, January 1938, London, pp 19-78

Parlak, Tahsin (2007). Tur-An Yolunda Aral'ın Sırları, Ankara, Kariyer Matbaacılık.

Whelan, E. (1988). "Representation of the khassakiyah and the origins of Mamluk emblems", Content and Context of Visual Arts in the İslamic World, ed. P. Soucek Pennsylvania, pp. 219-254.

Yilmazer, Yunus (2008), Alçı Şekillendirme Model Kalıp ve Seramik Döküm Teknikleri, İstanbul, s.41-48

Пугаченкова, Г.А. (1967). Искусство Туркменистана. Очерк с древнейших времен до 1917 г. Москва: Искусство.